

Інструкція до практичного заняття

Тема: Розвиток сенсорно-перцептивної сфери дітей

Мета: систематизувати, узагальнити знання студентів з теоретичних питань теми «Розвиток сенсорно-перцептивної сфери дітей». Формувати вміння здобувачів фахової передвищої освіти використовувати теоретичні знання в професійній діяльності, враховувати психологічні особливості дітей та відповідні методи дослідження. Розвивати психологічну компетентність студентів, аналітичні здібності, критичне мислення. Виховувати допитливість та активність щодо професійного саморозвитку.

Тип заняття: практичний.

Засоби навчання: інтерактивна дошка Padlet, інструкція до практичного заняття, практичні ситуації та ділові ігри.

Література:

1. Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Л. Г. Терещька. Київ : Слово, 2016. 608 с.
2. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посіб. / І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
3. Грінцова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
4. Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій // За ред. А.А. Палія. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – 652 с.
5. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу [текст] : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 296 с.

Хід заняття

1. Актуалізація опорних знань

1. Початковий етап сенсорно-перцептивного розвитку дитини.
2. Особливості сенсорно-перцептивного розвитку дитини раннього віку.
3. Сенсорно-перцептивний розвиток дошкільника.
4. Розвиток різних видів сприймання дитини від народження до 7 років.
5. Сенсорно-перцептивний розвиток молодшого школяра.
6. Методи діагностики сенсорно-перцептивного розвитку дітей.

2. Практична частина

А) Перевірка домашнього завдання

- бліц-опитування «Психологічний словник».

Б) Презентація доповідей, рефератів:

1. Особливості сенсорно-перцептивного розвитку дитини раннього віку та методи діагностики.
2. Сенсорно-перцептивний розвиток дошкільника та методи діагностики.
3. Сенсорно-перцептивний розвиток молодшого школяра та методи діагностики.

В) Практичне виконання психологічних завдань.

Ознайомлення з методиками діагностики

1. Діагностика сприймання кольору

Підготовка дослідження

Зробити кружечки діаметром 3 см., зафарбовані в основні й додаткові кольори та їх відтінки (кількість кружечків та їх колір залежить від віку дитини); коробочки таких самих кольорів і відтінків; 4 картки розміром 25×10 см., що поділені на 10 квадратів. На першій картці наклеїти кружки основних кольорів, на другій – додаткових, на третій – відтінки кольорів, четверта картка – чиста.

Проведення дослідження

Експеримент проводиться індивідуально з дітьми 2–7 років і складається з 4 серій, інтервал між якими – 1 день. Кожна серія складається із 3 підсерій, що різняться за змістом матеріалу (основні, додаткові кольори та їх відтінки).

Перша серія

Перед дитиною кладуть коробки, дають набір кружечків (по 5 штук кожного кольору) і просять розкласти їх у коробках у відповідності до їх кольору. При цьому колір не називають.

Друга серія Дитині дають набір кружечків (по 5 штук кожного кольору), показують картку-взірець і просять розкласти кружки так само, як на взірці.

Третя серія Дитині дають 5 кружечків різного кольору. Потім називають колір і просять її знайти кружечки такого самого кольору.

Четверта серія Дитині дають 5 кружечків різного кольору і просять назвати колір кожного. Якщо дитина називає кружечки близьких кольорів однаково, то її просять сказати, чи однакові вони за кольором.

Обробка даних Складають 3 таблиці, які містять дані щодо сприймання основних, додаткових кольорів та їх відтінків. На основі цього роблять висновки про вікові особливості сприймання кольору в різних ситуаціях. Кількісні результати заносять в таблицю 2.1.

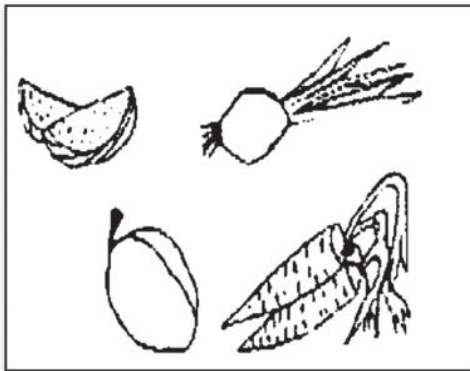
Вікові особливості сприймання кольорів

Вік дітей	Вибір кольору за наочним взірцем	Розташування кольорів за наочним взірцем	Вибір кольору при називанні його дорослим	Самостійне називання кольору
2–3 роки				
3–4 роки				
4–5 років				
5–6 років				
6–7 років				

Тест «Овочі та фрукти»

Тест спрямований на дослідження розрізнення 3–4-річними дітьми кольорів. Дитині пропонують по черзі кілька таблиць з чорнобілими зображеннями на кожній карті, і до них набір 4-5 різних кольорів (карток).

Приклади стимульного матеріалу

Мал. 2.2

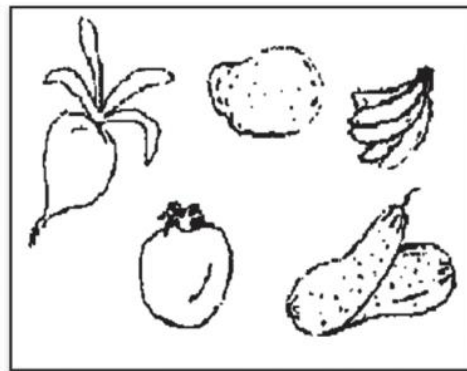

Рис. 2.3

До мал. 2.2: фіолетова, помаранчева, зелена і рожева кольорові картки. До мал. 2.3: коричнева, бордова, жовта, червона і зелена картки.

Дитині пропонують до кожного зображення на таблиці підібрати підходящу кольорову картку. У нормі всі діти легко справляються з такими завданнями. Замість овочів на них можуть бути намальовані тварини, квіти, інші предмети, що мають однозначне забарвлення.

Тести на розрізнення 4–6-річними дітьми колірних відтінків

Методика 1. Дитині пропонують 10 карток одного кольору, але різні за світлістю (колірною насиченістю). Необхідно розкласти їх по порядку від найтемнішого до найсвітлішого (самостійно виготовте такі картки за допомогою акварелі та води).

Методика 2. Дитині пропонують 10 карток зеленого кольору з різним ступенем насиченості в ньому жовтого відтінку. Необхідно також розкласти картки по порядку, від менш жовтих, до більш жовтих.

Методика 3. Серед 10 карток різного кольору необхідно вибрати тільки ті, які мають зелений відтінок (наприклад, сіро-зелені, синьо-зелені, жовто-зелені та ін.) Оцінка результатів: чим більша точність розкладки кольорів, тим вища

здібність до сприйняття кольорів у дитини. Ці здібності піддаються тренуванню при відсутності дефектів зору. У японців, наприклад, завдяки їх заняттями каліграфією, у багато разів більше розвинена здатність розрізняти відтінки сірого кольору, ніж у європейців.

Тест «Розрізні картинки»

Тест спрямований і на вивчення рівня розвитку дій сприйняття, вміння виділяти інформативні точки і по них відтворювати образ предмету. В якості стимульного матеріалу використовують кольорові картинки, розрізані на кілька частин. Для 3–4-річних дітей використовують картинки, розрізані на 2–4 частини, а для 4–6-річних – картинки, розрізані на 4–6 частин. Якщо ви вважаєте за необхідне провести діагностику сприйняття у молодших шкolarів, рекомендується застосовувати більш складні малюнки – не з одним предметом, а з групами чи з ситуаціями. Інструкція: «Подивись уважно на ці картки. Як ти думаєш, що це таке? Який предмет на них зображений? А тепер склади ці картки так, щоб вийшов названий тобою предмет». Дитині почергово пред'являють розрізані зображення предметів – від простих до складніших. Картки розкладають хаотично, щоб ускладнити сприйняття.

Картинку пропонують зібрати після того, як упізнаний намальований предмет. Якщо дитина не може визначити, що саме намальовано на розрізаних картинках, можлива допомога дорослого, який звертає увагу на найбільш характерну деталь. Якщо зображення не впізнане до початку роботи, пропонують почати збирати картинку, і в процесі тестування (або після його закінчення) дорослий ще раз запитує дитину, чи впізнала вона зображений предмет.

При інтерпретації, насамперед, звертають увагу на наявність у дитини цілісного образу предметів. У нормі діти легко справляються з такими завданнями, швидко дізнаються намальовані предмети, при складанні яких можливі деякі труднощі у деталях (наприклад, знайти правильне місце для ніг ляльки або її банта). Про порушення сприйняття можна говорити в тому випадку, якщо 3–4-річна дитина не може упізнати ні машинки, ні собачки. У цьому випадку необхідно почати навчання дитини, показати їй найбільш характерні деталі цих предметів, разом з нею зібрати картинку. Після навчання необхідно запропонувати дитині виконати аналогічне завдання, але вже без допомоги дорослого. У складних випадках дітям підказують, на що треба дивитися, тобто показують, як шукати інформативні точки не на одному, а на декількох предметах.

Тест «Коробочка форм»

З допомогою цього тесту досліджується рівень розвитку дій сприйняття і ступінь їх інтеріоризації у дітей 2,5–4 років. При проведенні цього тесту перевіряють також наявність у дитини сенсорних еталонів форми. Стимульний матеріал: дерев'яна або пластмасова коробочка, в кришці якої прорізані отвори у формі основних геометричних фігур – кола, квадрата, трикутника, прямокутника і т. д. У наборі є і тривимірні фігури (дерев'яні або

пластмасові), в основі яких ті ж геометричні фігури, тобто куля, куб, паралелепіпед і т. д.

Інструкція: «Давай пограємо, як ніби ця коробочка – поштова скринька, в яку тобі потрібно опустити ось такі листи (показують геометричні фігури). Тільки запам'ятай, що для кожного листа існує спеціальний отвір, у який він може увійти. Тому уважно дивись на фігурку-лист і шукай отвір, що для нього призначений». Фігурки кладуть перед дитиною поруч з коробочкою. У процесі роботи дорослий може звернути увагу дитини на інформативні точки, якщо вона не намагається дослідити фігурку, а намагається силою увіпхнути її не в той отвір. У такому випадку дітям показують, що у даної фігурки є, наприклад, три гострі кути, а отвір круглий, тому фігурка до нього не увійде, і треба знайти такий отвір, в якому також є три кути.

Потім разом із дитиною відшуковують такий отвір і демонструють, як легко входить в нього фігурка. Допомога можлива при роботі з першими 1-3 фігурками, потім або дитина починає діяти самостійно, або тестування припиняють. Якщо Ви хочете перевірити, наскільки добре малюк володіє еталонами форми, можна дати йому додаткове завдання – розкласти фігурки за формою, склавши докупи всі куби, кулі або паралелепіпеди.

При інтерпретації отриманих даних, перш за все, слід звертати увагу на характер діяльності дітей – наявність орієнтування, ступінь його інтеріоризованості. Для дітей 2,5–3 років у нормі ще не характерно виділення орієнтовною фази діяльності, вони намагаються засунути фігурки в будь-який отвір, не розглядаючи їх і не співвідносячи одну з одною. Тому, допомагаючи дітям, дорослі їх навчають, формуючи орієнтування і дії сприйняття одночасно. Більш здібні діти і швидше навчаються, швидше «схоплюють» новий матеріал і відразу після показу способу дії з однією-двома фігурками починають діяти самостійно.

У нормі орієнтування як самостійний етап діяльності з'являється в 3-3,5 роки (хоча в імпульсивних дітей може з'явитися і значно пізніше, до 4–4,5 років). Тому 3–4-річні діти мають оглядати фігурки перш, ніж почати їх опускати в коробку.

Однак це орієнтування може бути ще зовнішнім, тобто дитина допомагає собі пальчиками, обмацує фігурки, повертає їх у різні боки, намагаючись засунути в коробку. У цьому випадку також допустима участь дорослого, який допомагає дітям перейти до зорового орієнтування, яке в нормі повинне з'явитися до кінця третього року їх життя. У цей час спроба обмацати фігурку і, тим більше, силою втиснути її у невідповідний отвір вважається вже грубою помилкою, що свідчить про можливі порушення в інтелектуальному розвитку. В цьому випадку особливо важливо перевірити здатність до навчання (научання) дитини, так як це допомагає швидко скоригувати це відставання, поки воно не позначилося на розвитку мислення дитини.

Діагностика орієнтування 2–4 річних дітей у величині предметів
Підготовка дослідження

Підготувати 10 паличок різної довжини від 2 до 20 см. Кожна паличка повинна відрізнятись від попередньої на 2 см.

Проведення дослідження

Дослідження проводиться індивідуально. Перед дитиною хаотично розкладають 10 паличок і пропонують виконати завдання: «Розклади палички в рядок так, щоб вони зменшувались за довжиною». Якщо дитині важко, то їй пояснюють спосіб побудови серійного ряду: «Вибирай кожний раз найдовшу паличку з тих, які не розкладені в ряд».

Обробка даних Вираховують показники успішності й неуспішності побудови серійного ряду у відсотках. Завдання вважається виконаним правильно, якщо дитина не зробила ні однієї помилки.

Випробуваного зараховують до одного з 4 рівнів у залежності від способу виконання завдання: I рівень – діти виконують завдання на основі зорового аналізу довжини паличок; II рівень – діти виконують завдання, порівнюючи палички шляхом прикладання їх одну до одної; III рівень – діти виконують завдання шляхом спроб (перестановкою паличок); IV рівень – діти здійснюють нецілеспрямовані дії.

Діагностика просторових уявлень дітей 5–7 років

Підготовка дослідження Підібрати 5 іграшок (наприклад, лялька, зайчик, мишка, качка, лисиця) і малюнок із зображенням 9 предметів, які розташовані стовпчиком по 3; аркуш паперу в клітинку, олівець.

Проведення дослідження

Дослідження проводиться індивідуально. Дитині пропонують виконати такі завдання.

1. Показати праву, ліву руку і ногу, праве і ліве вухо.
2. На столі перед дитиною розкладають іграшки таким чином: в центрі – мишка, справа – качка, зліва – заєць, спереду – лялька, позаду – лисиця і просять відповісти на питання про розташування іграшок: «Яка іграшка між качкою і зайчиком? Яка іграшка стоїть перед мишкою? Яка іграшка позаду мишки? Яка іграшка стоїть зліва від мишки? Яка іграшка справа від мишки?»
3. Дитині показують малюнок і запитують про розташування предметів: «Яка іграшка намальована всередині, зверху, знизу, в правому верхньому куті, в лівому нижньому куті, в правому нижньому куті?»
4. Дитину просять на аркуші паперу в клітинку намалювати в центрі – коло, зліва – квадрат, вище кола – трикутник, нижче – прямокутник, над трикутником – 2 маленьких кола, під трикутником – маленьке коло. Завдання дитина виконує послідовно.
5. Іграшки розташовують зліва, справа, спереду і позаду дитини на відстані 40-50 см. від неї, пропонують розповісти, де яка іграшка стоїть.
6. Дитині пропонують стати в центрі групової кімнати і розповісти, що знаходиться зліва, справа, спереду, ззаду від неї.
7. Завдання аналогічне попередньому, але виконується на вулиці. Обробка даних Підраховують показники правильності виконання завдань в процентах. Результати оформлюють у таблиці. Визначають, як залежать особливості

Таблиця 2.2

Просторові уявлення дітей

Вік дітей	Орієнтування на власному тілі	Орієнтування відносно себе	Орієнтування відносно предмету
5–6 років			
6–7 років			

Таблиця 2.3

Визначення просторового розташування різновіддалених предметів

Вік дітей	Орієнтування серед близько розташованих предметів	Орієнтування в груповій кімнаті	Орієнтування на вулиці
5–6 років			
6–7 років			

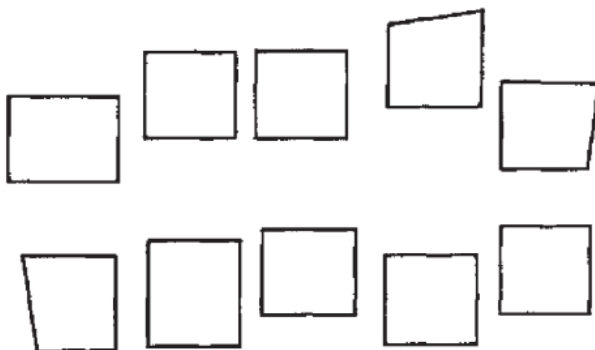
сприйм
простору з точки зору відліку, віддаленості об'єктів і віку дітей.

ання

Тест «Знайди квадрат»

Тест спрямований на вивчення константності сприйняття дітьми дітей 4–6 років. Дитині показують таблицю (мал. 2.6) із зображенням 10 чотирикутників, серед них 5 абсолютно однакових квадратів, та 5 чотирикутників, трохи відрізняються від них: вертикальні боки трохи довші горизонтальних, або навпаки; будь-який із кутів чотирикутника менше або більше прямого кута. Дитині пропонується відшукати на таблиці всі квадрати (чотирикутники, у яких всі сторони і кути рівні). Оцінка результатів: 1) дуже хороший результат, коли безпомилково знайдені всі фігури чи допущена лише одна помилка; 2) середній результат, коли допущені 2-3 помилки з фігурами, що мають спотворення прямого кута; 3) низький результат. Більша кількість помилок, серед них неправильно впізнані прямокутники; 4) дуже низький результат. Не розуміється визначення квадрата, хаотично називаються будь-які фігури.

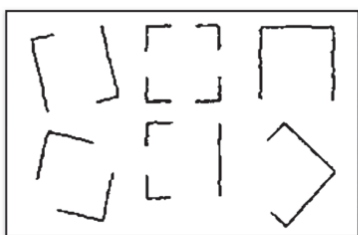
Стимульний матеріал

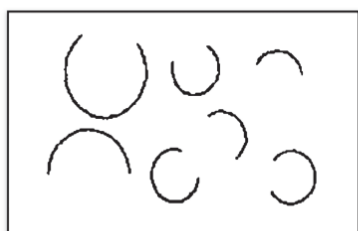
Мал. 2.6

Тест «Домалюй фігури»

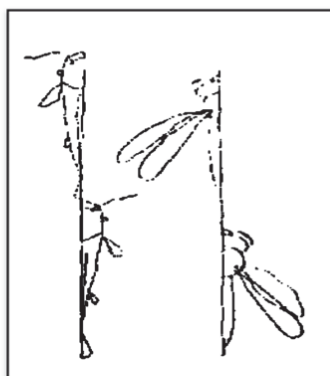
Дитині 4–6 років дають по черзі 3 бланка та пропонують домалювати на них фігури (квадрати і круги, бабку і рибу) і підкреслюють, що всі квадрати (кола, риби і т. д.) однакові (мал. 2.8–2.10).

Мал. 2.8

Мал. 2.9

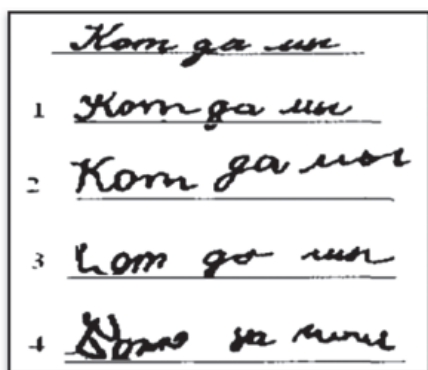

Мал. 2.10

Спостереження за діями дитини під час її роботи з таблицями цього типу дає можливість скласти уявлення про здібності малюка до цілісного сприйняття форми предметів, про стан його графічних навичок, здатності здійснювати симетричне зображення. Оцінка результатів: 1) хороший рівень: діти розуміють принцип роботи, безпомилково домальовують фігури. 2) середній рівень: те ж, що і в 1, але іноді допускають невелику асиметрію в малюнках. 3) низький рівень: зменшення площі домальованої фігури; грубі зміни її форми; нерозуміння принципу роботи.

Тести зорово-моторної координації

Дитині 5–6 років пропонують скопіювати просте речення з трьох слів, написане письмовими буквами російського або іноземної мови (7 літер). Відстань між словами зразка приблизно в пів букви. Стимульний матеріал: на мал. 2.13 наведено зразок і приклади п'яти проб його виконання з оцінками. Оцінка результатів: 1 бал – чітко скопійований зразок. Розмір літер не перевищує еталон більш ніж у два рази. Пропозиція розділена на три слова. Відхилення запису від горизонтальної лінії – не більше 30°.

2 бали – те ж саме, але розмір літер і відхилення від горизонтальної лінії перевищує зазначені межі.

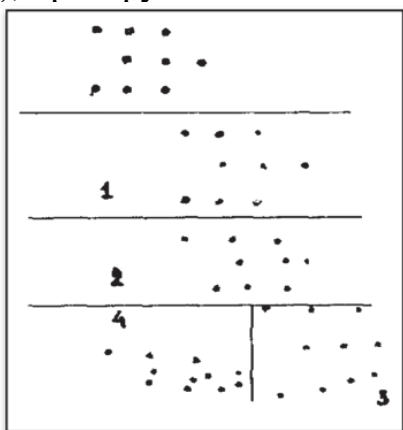
3 бали – можна чітко розібрати хоча б чотири букви зразка і хоча б одне слово в запису явно виділено (інші умови не враховуються).

4 бали – зберігається запис у рядок, але немає розбивки на слова, і хоча б 2 літери збігаються із зразком.

5 балів – каракулі.

Тест «Копіювання групи точок» (тест Керна-Йирасека)

Дитині 4–6 років пропонують намалювати такі ж точки, як на зразку (мал. 2.14), праворуч від нього.

Оцінка результатів 1 бал – висока точність змальовування. Малюнок паралельний еталону. Допускається незначне відхилення точки від рядка або колонки. Можлива зміна розміру зразка (збільшення не більше ніж у два рази). 2 бали – вірно замальований візерунок з точок, але відстань між ними спотворено не більше ніж у пів зазору і не більше ніж у трьох випадках.

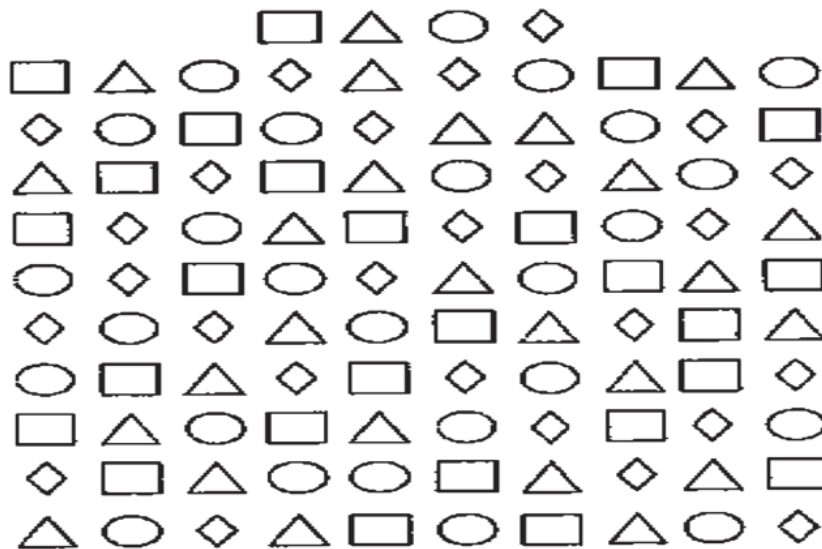
3 бали – не дотримано число точок (їх може бути не більше 20 і не менше 7), розміри узору спотворені не більше ніж вдвічі, можливо будь-яке відхилення візерунка від паралельної проекції еталона.

4 бали – візерунок не відповідає зразку, але складається з точок.

5 балів – каракулі.

Тест «Кодування» (для дітей 6–7 років)

Це складніша сенсомоторна проба, ніж попередні, тому що вимагає від дитини гарного розрізнення більшої кількості фігур і знаків, хорошого розподілу уваги, активної роботи пам'яті і високої швидкості руху руки. Це проба на визначення швидкості та легкості формування у дитини простого сенсомоторного досвіду (научуваності). Їй пропонується бланк з п'ятьма рядками простих фігур (всього 50) і чотирма фігурами-еталонами.

Існує аналогічна проба П'єрона-Руссера з іншими фігурами в бланку. Дитині пропонується заповнити порожні фігури в бланку такими ж знаками, як і у відповідних фігурах зразка. 5 фігур на початку першого рядка бланку відводяться для тренування. Слід почати і закінчити роботу за сигналом дорослого, заповнювати всі фігури послідовно, одну за одною, і працювати як можна швидше. На пробу відводиться 2 хв., ніяких зауважень і допомоги дорослого після тренувального етапу. В кінці підраховується кількість правильно заповнених фігур. Норма для 6-річних: — 25-30 фігур (дитина встигла заповнити правильно знаками за 2 хв.). — 40-45 фігур – хороша норма. Норма для 7-річних: — 32-39 фігур. — 46-47 фігур – хороша норма. — 45 фігур – найкращий результат для обох вікових груп.

Тест «Опис іграшки» (для дітей 3–6 років)

Перед дитиною по черзі ставлять незнайомі їй іграшки, які вона розглядає 1-2 хв. Після цього говорять: «Опиши іграшку». Якщо дитина не може, уточнюють: «Розкажи, яка вона». Після перерви 20- 30 хв. їй знову пропонують: «Опиши іграшку, яку тобі показували».

Схема аналізу даних Особливості сприйняття:

1. Які ознаки дошкільник називає, скільки і в якій послідовності? Дослідник виявляє, які з них маля сприймає повніше, точніше та легше (колір, форму, величину, просторове розташування деталей). Чи називає дитина матеріал, з якого виготовлена іграшка?

2. Чи називає малюк частини предмета і які?

3. Чи називає дитина дії іграшки (сидить, стоїть), її емоційний стан (задумався, сердитий, веселий), моральні якості (добрий, сердитий)? Чи намагається пояснити наявність певних деталей, ту чи іншу дію, стан, якість?

4. Чи висловлює дошкільник своє ставлення до іграшки («Це баранчик. Мені такі подобаються»), вимоги до поводження з нею («За-єць з гуми зроблений. З них треба обережно поводитися, його можна швидко порвати»)? Чи пояснює

своє ставлення («Вона вся біла. Тому вона мені подобається»)? Чи дає естетичну оцінку («Красива»), мотивує її? Такий аналіз дозволяє простежити взаємозв'язок емоцій і сприйняття.

5. Сприймає малюк іграшку тільки візуально чи намагається обстежити її? Як і наскільки цілеспрямовано робить це?

6. З того, наскільки послідовно і планомірно дошкільник описує іграшку, можна зробити висновок про сформованість процесу спостереження.

7. Чи виявляється у дитини (і в чому) зв'язок сприйняття і минулого досвіду? Наприклад, малюк називає дії, що безпосередньо не сприймаються, але відповідні персонажу.

Методики діагностики слухового сприйняття 20.

Тест «Шуми» (Слухове розрізнення;

6-й субтест з американської методики «Давайте подивимося на дитину», 1973 р., Нью-Йорк) Дитині 4–6 років пропонують прослухати плівку з різними реальними звуками, записаними на ній. При цьому вона повинна ототожнити лежачі перед нею картинки з тими шумами, які буде чути: плач дитини; шурхіт газети; звуки води, що капає з крана; квакання жаби тощо. Висока точність відповідей говорить про гарне слухове розрізнення у дитини.

Тест «Початкові приголосні»

(Національний тест готовності (МРТ), США, субтест №1) Дитині 5–6 років пропонуються чотири картинки (заєць, груша, дзвіночок, склянку). З них треба вибрати ту, яка починається з того ж звуку, що і слово, яке вимовляє експериментатор. Наприклад, він каже слово: голуб чи собака, – а дитина відповідно піднімає або картинку з грушею, або зі склянкою і т. д. Діти, які виконують ці завдання без помилок, мають гарні здібності фонематичного розрізнення, необхідні для успішного навчання читання та письма (подібні завдання можуть мати безліч варіантів на розрізнення будь-яких інших звуків при різному місцезнаходженні їх у слові: на початку, в середині, в кінці).

Методика вивчення сприйняття мовлення дітьми 6–7 років

Дана методика заснована на методі мовної аудіометрії, тобто розраховується кількість правильних відповідей у відсотковому відношенні до переданих. Використовується магнітофонний запис з набором слів або фраз, запис пред'являється в суміші з шумом (необхідно підібрати таку частоту й інтенсивність шуму, які близькі до природних умов роботи та відпочинку учнів).

3. Рефлексія та підведення підсумків заняття – бліц – опитування студентів.

- **Що нового Ви дізналися про розвиток сенсорно-перцептивної сфери дітей на практичному занятті?**

Завдання: оцініть інформацію, свої знання, вміння та навички, здобуті Вами під час практичного заняття за рівнем важливості для Вашої

професійної підготовки та особистісного розвитку. Для формування відповіді скористайтеся табличкою.

		
<h2>Рефлексія практичного заняття</h2>		
 Кошик для сміття непотрібна інформація	 Інформація, знання, вміння і навички, які я можу використовувати зараз	 Валіза знання, вміння та навички, які важливі у майбутньому

4. Оцінювання знань та умінь здобувачів фахової передвищої освіти.

5. Домашнє завдання:

Підготуватися до практичного проведення методики з діагностики сенсорно-перцептивного розвитку дітей.